

לפרשת חקת – תשע"ב

שירת ההתבגרות

הרב יחזקאל פרנקל

כמה אירועים בפרשתנו מלמדים על צמיחת תהליך התבגרות, על ניצני הצלחה והתקדמות של עם ישראל. ממשברים ונפילות, ממעמד של מקבלים ומצווים, מתפתחת תנופה של נביטת כוחות חדשים. זהו חלק מהתהליך הארוך של שיתוף האחריות בין כתפי השכינה לבין נשמות ישראל ובתהליך זה פרשת חקת בהחלט מהווה פרק משמעותי בהתפתחות.

האירועים עליהם מספרת הפרשה הינם משמעותיים לתהליך זה, ובהם עצמאות, שירה, תשובה וכבוד עצמי לאומי.

כשישראל מבקשים לעבור בארצו של מלך אדום משה רבינו שולח אליו מלאכים ושם את דברו בפיהם. לאחר שמלך אדום מסרב לתת את ישראל עבור בגבולו אנו שומעים ויכוח קטן אתו, שאינו מועיל, אך ממחיש צד של עצמאות אצל בני ישראל - כי עתה הם הפונים אליו, לא משה ולא שליחיו:

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶן בְּחָרְבִי אֶצֵּא לְקִרְאֲתְךָ: וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִסְלָה נִעְלָה וְאִם מִיָּמֶיךָ נִשְׁתָּה אֲנִי וּמְקֹנִי וְנָתַתִּי מִכָּרֶם רַק אֵין דְּבַר בְּרִגְלִי אֶעֱבְרָה",

משמע, דברים שבעבר היו נתונים לדאגתו האבהית של משה רבינו הולכים ו'מופרטים' כעת אל העם, מתוך בטחון עצמי של ישראל.

האירוע הבא שממחיש מדרגה מתחדשת זו קורה במלחמה מול מלך ערד, שם, לאחר שישראל נוחלים מפלה, הם יוזמים נקמה, מתוך רגישות למושג הרוחני של כבוד האומה - והקב"ה נשמע להם, ומצליח על ידם:

"וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עָרֵד יֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחַם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשָּׁב מִמֶּנּוּ שָׁבִי: וַיְדַר יִשְׂרָאֵל נְדָר לֵה' וַיֹּאמֶר אִם נָתַן תַּתֶּן אֶת הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִכַּרְתִּי אֶת עַרְיָהֶם: וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת הַכְּנַעֲנִי וַיִּכְרַם אֹתָהֶם וְאֶת עַרְיָהֶם וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם חֶרְמָה".

כך גם הדבר הבא שמלמד על העניין והוא היכולת להתמודד בכנות עם החטא, בתשובה והודאה, מה שעדין לא קרה עד כה:

"וַיִּסְעוּ מֵהַר הַהָר... וַתִּקְצַר נַפְשׁ הָעַם בַּדֶּרֶךְ: וַיְדַבֵּר הָעַם בְּאֵלֵהֶם וּבַמִּשְׁפָּה לְמָה הֶעֱלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לְמוֹת בַּמִּדְבָּר... וַיִּשְׁלַח ה' בְּעַם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשָּׂרְפִים... וַיָּבֵא הָעַם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטָאנוּ כִּי דִבְרַנּוּ בַה' וַבְּךָ...".

שוב אין כאן בכיה ותלונה כבעבר אלא הבנת הכישלון ומבט לתיקון.

בהמשך לכך העם כבר מתעלה ליצירה רוחנית, לשירה:

"אֲזַ יִשִּׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת עָלֶי בְּאֵר עֲנּוּ לָהּ: בְּאֵר חֶפְרוֹהָ שָׁרִים כְּרוּהָ נְדִיבֵי הָעַם בְּמַחֲזֵק בְּמִשְׁעַנְתֶּם וּמִמִּדְבָּר מִתְנָה",

ואמנם הפתיחה מזכירה את השירה הגדולה של קריעת ים סוף, אך פה אין מדובר שוב ב'אז ישיר משה ובני ישראל' אלא 'אז ישיר ישראל', ההודיה, ההכרה והיצירה נעשו משותפים לעם, לא רק למנהיגו.

וכאן באה התפתחות נוספת, משמעותית ביותר ביחס לתהליכי העצמאות, ובמובלט ממקרה קודם:
"וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי לֵאמֹר: אֲעַבְרָה בְּאַרְצְךָ לֹא נֹטָה בְּשַׁדָּה וּבְכָרֶם..."

כאן כבר אין משה רבינו מנהל את עניני החוץ של ישראל אלא התורה מדגישה איך העם נוטל חלק בהנהגה, במו"מ עם אומות העולם. והפעם, כשמתקבל הסירוב מסיחון, התורה מתארת את ישראל היוצאים למלחמה נגדו:

"וְלֹא נָתַן סִיחֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֵבֶר בְּגִבְלוֹ וַיֵּאָסֶף סִיחֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרֹאת יִשְׂרָאֵל... וַיִּפְהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי חָרֵב וַיִּירֶשׁ אֶת אֶרְצוֹ מֵאֲרָנֶן עַד יְבֵק עַד בְּנֵי עַמּוֹן... וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבוֹן וּבְכָל בְּנֵי הָאֵלֶּה"

כך ניתן להרגיש איך התורה מתארת את רגש הכבוד הלאומי המתגבר ככל שהאומה מתבגרת.

החופש הגדול

אכן, היו כבר הבזקים של תופעות כאלו כבר קודם לפרשתנו, ומאידך, לאחריהן גם כן אין השלמות מצפה לעם ישראל מעבר לפינה של סוף הפרשה, אך התורה כמייצגת את ספרו של קורא הדורות מראש כותבת את התסריט העקרוני, העתידי.

סך אירועים אלו המתוארים בפרשה, שירה, תשובה, מלחמה, יוזמה, מה הוא אומר לנו, מה משמעותם של הדברים האלו, מהו תוכנם הפנימי?

הקומה הראשונה של הקשר בין אלוקים לאדם הורכבה ממשמעת, היא מתוארת כתנועה חד סטרית מה' אלינו. כעת על גביה ניתן להוביל את המהלך החשוב ביותר, הקדושה האלוקית, או אם נרצה החופש העליון. החופש הינו ערך, יש לנו חג על שמו, 'חג החרות', וברכה ב'שמונה עשרה' שלוש פעמים ביום, אך מהי משמעותו של החופש, מהו שורשו המבורך?

הקדוש ברוך הינו כל יכול, כך פוסק השולחן ערוך שכוונת השם אלוקים היא 'תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם' (אורח חיים סימן ה'), ו'כל יכולתו הינה גם ביטוי של חופש. והאדם אינו חופשי, הוא נצרך לאוכל, שתייה, שינה, נשימה, חברה, כלכלה, ביגוד, קורת גג, חום, שמחה, אהבה ועוד ועוד, וכל ההצטרפויות הללו מרחיקות אותו מאותו חופש אלוקי עליון.

כל המגבלות הללו הינן אלו שהן לצורך קיומו הבסיסי השוטף של האדם, וכשנוסף עליהן גם עולמו הייצרי המשלב לתוך מסכת צרכיו גם מה שהוא לא צריך כתאוות, שתלטנות, רכושנות, כבוד ועוד, מובן שהחופש עוד הולך ומתרחק. ואילו הקב"ה 'משחרר' מכל אלו, ובטובו בראנו ונתן לנו כלים להתעלות ולהתקדש מעל החומר, ומתוך שהות הנשמה בו לעלות עמו.

התורה מספקת לשם כך פתרון עמוק ויסודי, דרך חיים שאין בלתי - וזו ההלכה. זוהי המערכת הבונה את קומתו העליונה של האדם. אלא שלעיתים פתרון זה עלול לסבך את הדרך אל רצון ה', כי אין להסתפק בו בלבד אלא יש לראות בו את המסלול הבטוח למפגש עם רצון ה' העליון. הכלל הוא שבלעדי ההלכה אין ליהודי יכולת להגיע לאיזונים נכונים בין כוחותיו השונים, בין יכולותיו ועוצמותיו, על מנת שיפעלו בחוברת, במשולב עם ייצריותו, אך באם יראה האדם בהלכה את המטרה, את התכלית האחרונה ולא את האמצעי לדבקות, לקדושה לאלוקיות הרי שהעיקר התמסמס, עם כל חשיבותו וייחודיותו. לאחר שמירת ההלכה

מוכנה הנשמה לצאת לפועל כיון שהליכי ניפוי בעיות המידות והחומר כבר 'טופלו' על ידי שמירת מצוות קפדנית.

כיון שלא האדם כבשר הוא הפועל את חייו אלא נשמתו כ'חלק א-לוק ממעל', מערכת המצוות מאפשרת לה את התבטאותה הנקייה, את שירתה והתרחבותה בלא טשטושי הסיגים שבחיים. על ידיה הדבקות בקודש העליון נעשית ישימה, ככל שההתבגרות על המעכבים הטבעיים מקבלת את תשומת ליבה.

כאן, לקראת סוף התורה, שהרי ספר דברים אינו אלא חזרה, משנה תורה, כבר מתעצמות בעם כל אותן איכויות של בגרות, עצמאות, שירה וכבוד עצמי לאומי, שמכוחן יוכל להמשיך ולהצמיד את העולם אל מטרתו - 'לתקן עולם במלכות ש-די'.

דוקא כעת, תהליכי בגרות אלו נובטים, ולכן למשל לא נאמרה השירה 'עלי באר' עם נתינתה של הבאר בתחילת המסע במדבר, אלא כעת כשהעם כבר מתפתח ומתבגר לכדי הודיה ושירה. מאותה סיבה גם לא מוזכר משה בשירה, כפי שעמדו חז"ל במדרש רבה על שתי נקודות אלו.

והתוצאה הבולטת היא, שלאחר אותו משבר בו קצרה נפש העם בדרך, זה שבאה עמו התשובה, ולאחר התעוררות העם לשירה, להופעת הנשמה והרוח שבו – אז מופיעה העצמאות הלאומית במלחמה מול סיחון וכיבוש עריו, ומאז ואילך שוב איננו פוגשים נפילות, משברים, בכיות וקיטורים. משבר הנחשים השרפים היה האחרון, ומאמץ המלחמה בנה כבוד עצמי כזה שלאחריו כבר פגה ילדותיות העם, נסו הצללים, זורחת הבגרות.

יש לציין, שסמיכות פרשיות הבשלה אלו של העם להסתלקותם של שניים מן הרועים הקדושים, מרים ואהרן, גם היא מלמדת דבר על כך שיש בחינת העלם שמשות כזה, שדוקא מהחשיכה שנוצרת בוקעים אורותיהם של כוכבים רבים שזריחתם נבלעה באורם הרב של 'הגדולים'.

כך ממשיך העם ללכת במסלול האתגרי, המשלב במאמץ מתמיד אך כזה שממצה את כל כוחות החיים, המסלול של ייחוד הרוח והחומר, האלוקות והעולמיות.

השילוב הקשה כל כך בין כוחות הנפש העשירים של האדם, שמונחים לצאת לפועל בעצמאות ובבגרות על גבי קומת ההלכה המאפשרת זאת 'על בטוח', שילוב זה הוא המשימה הכבדה והנכבדה העומדת בפני שליחותם של ישראל לעולם הזה.

ובעזרת ה' נעשה ונצליח – וגם אם 'שבע יפול צדיק, וקם'!